CESTOVNÍ RUCH JAKO JEDEN Z NÁSTROJŮ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE VENKOVA

TOURISM AS ONE OF THE TOOLS OF SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT

prof. Ing. arch. Hana Urbášková, Ph.D., Ing. arch. Anna Kuznetcova

pracoviště Ústav urbanismu, FA VUT v Brně
e-mail: urbaskova@fa.vutbr.cz, anna.kuznetcova@seznam.cz

Klíčová slova:
Architektura, cestovní ruch, turismus, udržitelný rozvoj, venkov

Keywords:
Architecture, tourism, sustainable development, countryside

Abstrakt:
Cestovní ruch má na národní i regionální úrovni velmi příznivý dopad na hospodářský růst a zaměstnanost. Současně jsou již některé lokality přetížené a negativně se projevují na životním prostředí, krajině i na životu místních obyvatel. Je proto zapotřebí usměrňovat tzv. „mass tourism“ a vytvářet podmínky pro uplatnění nových trendů v nabídce tuzemského cestovního ruchu. Jednou z možností je venkovský šetrný turismus.

Abstract:
Tourism has a very positive impact on economic growth and employment at the national and regional level. At the same time, some localities are already congested and have a negative effect on the environment, the landscape and the lives of local people. Therefore, it is necessary to regulate the so-called "Mass tourism" and create conditions for the application of new trends in the offer of domestic tourism. One of the possibilities is rural eco-tourism.

Úvod

Cestovní ruch v České republice se významně podílí na tvorbě nových pracovních příležitostí nejen přímo v oboru, ale i v návazných službách a produkci v ostatních odvětvích národního hospodářství. Podle agentury CzechTourism tvořil cestovní ruch v roce 2018 podíl na celkové zaměstnanosti v národním hospodářství 4,4 % a tvořil 2,9 % HDP. (ČSÚ 2020)

V roce 2020 zasáhla pandemie Covid-19 tvrdě ekonomiku celého světa. Cestovní ruch jako nositel globalizačních procesů je jedním z odvětví, které je vlivem restriktivních opatření zasaženo nejvíce. V návaznosti na téměř totální utlumení cestovního ruchu se ocitají v problémech pracovníci v gastronomických službách i zaměstnanci společností zaměřených na dopravu osob, tedy leteckých, autobusových i železničních přepravců. Celý obor cestovního ruchu se ocitnul ve velké nejistotě a jeho budoucnost z velké části závisí na naší schopnosti překonání pandemie. Otázkou je: „Jak bude vypadat cestování po pandemii?“

Je potřeba si uvědomit, že hromadný cestovní ruch sice přispívá k tvorbě hrubého domácího produktu a pozitivně ovlivňuje platební bilanci státu, ale na druhé straně „mass tourism“ způsobuje řadu problémů související s velkými skupinami návštěvníků kumulujícími se

v oblastech s atraktivní nabídkou kulturně-historických nebo přírodních památek a s tím souvisejícím využíváním hromadných ubytovacích zařízení, stravovacích zařízení, dopravních prostředků apod. Tyto lokality jsou návštěvníky velmi přetíženy, turisté vytváří velké množství odpadků, spotřebovávají obrovské množství přírodních zdrojů, hlavně vody, jídla a energie, což vede k rozsáhlé kontaminaci životního prostředí. Masový turismus vede svým způsobem i ke ztrátě regionální identity a řemesel.

Obrázek 1: *Funkčně-prostorová typologie středisek cestovního ruchu v ČR.*

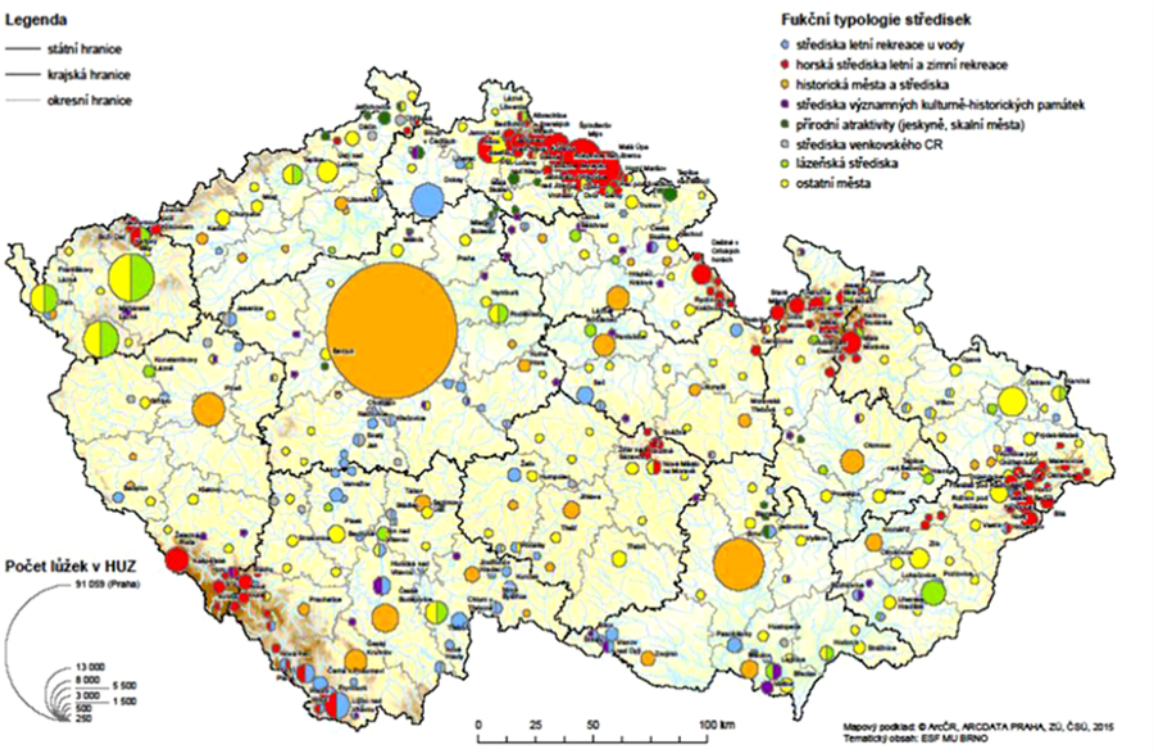

Zdroj: MMR ČR, 2018

Současná krize nám nabízí příležitost podpořit oživení udržitelného šetrného cestovního ruchu. Elizabeth Becker, autorka knihy Overbooked: The Exploding Business of Travel and Tourism, předpokládá, že v budoucnu bude hnací silou udržitelnost a že základní pilíře globálního cestování 21. století – otevřené hranice, otevřené destinace a bezvízový styk – se v krátkodobém ani střednědobém horizontu nevrátí. V obecné rovině lidé cestovat nepřestanou, ale faktorem, který bude nadále výrazně zpomalovat cestování do zahraničí, jsou různá zdravotní opatření a bezpečnostní rizika. (Becker, 2013)

Z průzkumu Mgr. Miroslava Rončáka odborného, asistenta Katedry rekreologie FTK UP v Olomouci a regionálního ředitele TCI Research, vyplývá, že se v Česku zvyšuje zájem o tuzemskou rekreaci a návštěvu destinací zaměřených na dlouhodobě udržitelný rozvoj. (Rončák, 2020) Snahou pracovníků a podnikatelů v cestovním ruchu i pracovníků veřejné správy je vytvářet podmínky pro uplatnění nových trendů v nabídce tuzemského cestovního ruchu. V této souvislosti se hovoří o šetrné venkovské turistice, která může vytvořit podmínky pro individuální rekreační pobyt na venkově v co nejširší nabídce možností např. návštěva vinařských sklípků spojená s prohlídkou výroby a konzumací vína, biolázeňství, pěší turistika, putování na kolech, jezdecký sport, agroturistika, v povodí řek rybaření a vodní sporty, v zimních měsících lyžařská turistika. Jednou z nových forem rozvoje šetrné turistiky je také průmyslový turismus, který umožňuje prohlídky atraktivních průmyslových a řemeslných

podniků na venkově s prodejem výrobků, studijní a vzdělávací pobyty, návštěvy muzeí průmyslu a řemesel.

1. Venkovský šetrný turismus

Pozitivním znakem šetrné venkovské turistiky je její individuálnost z hlediska nároků na potřebu kapacity v ubytování a stravování. Rozptýlení turistů do většího prostoru, decentralizace ubytovacích zařízení bez vysoké hotelové koncentrace může přispět k omezení zdravotních rizik i ke snížení devastace krajiny a životního prostředí. Venkovský šetrný cestovní ruch poskytuje pracovní příležitosti zemědělským i nezemědělským obyvatelům a tím umožňuje sociální a ekonomický rozvoj českého venkova.

Venkovské regiony mají různý turistický potenciál pro různorodé druhy venkovské turistiky a příslušné orgány obce, zejména zastupitelstvo obce a rada obce by měly věnovat možnostem rozvoje regionálního šetrného turismu dostatečnou pozornost. Vytvoření ucelené nabídky šetrných turistických programů a produktů zaměřených na různé tematické oblasti vyžaduje potřebný kontakt s místními obyvateli, porozumění mentalitě lidí i událostí jejich běžného života.

Obrázek 2: *Regionální diferenciace významnosti turistických cílů*

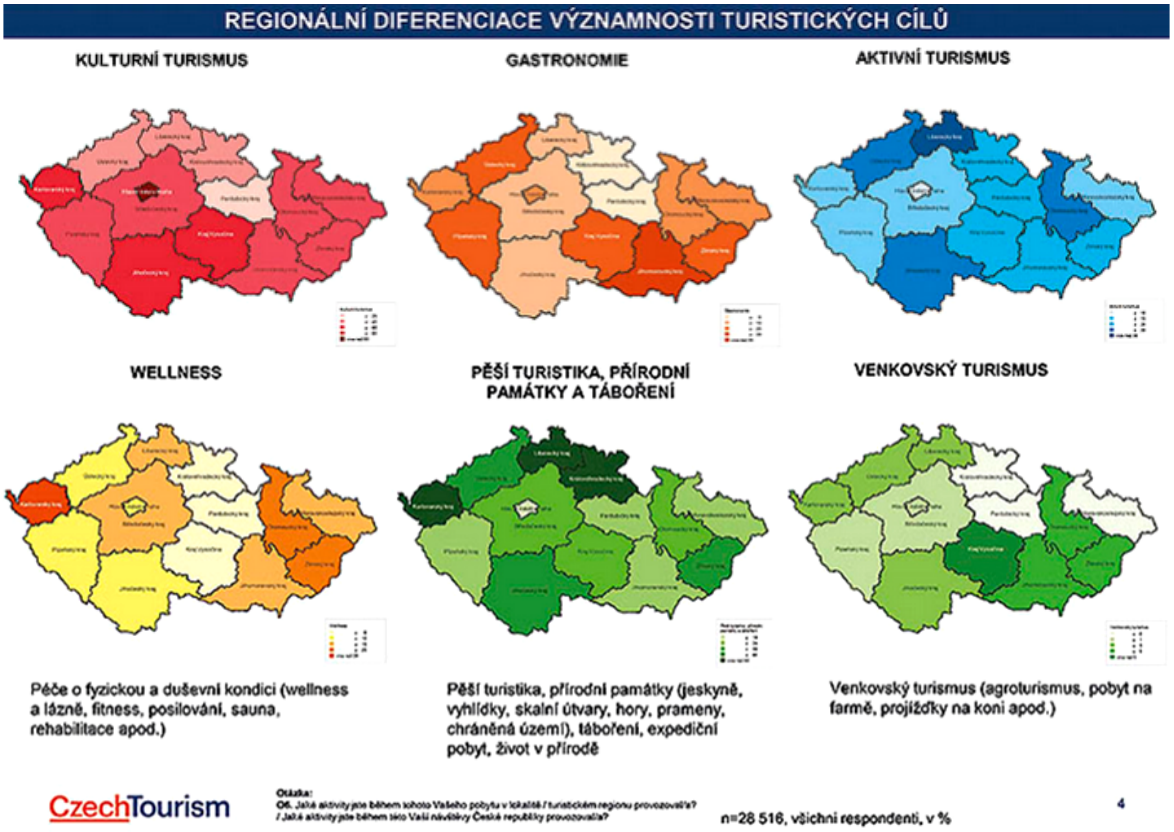

Zdroj: STATISTIKA&MY, 2019

Jedním z cílů venkovského cestovního ruchu je zaměřit pozornost na méně atraktivní regiony a směřovat nabídku na ekologický cestovní ruch, agroturistiku, cestovní ruch seniorů a osob se zdravotním handicapem, hipoturistiku, cykloturistiku, vzdělávací turismus, svatební turismus apod. (Kotíková, 2013)

Studenti architektury jako významní tvůrci hmotného prostředí by měli být seznamováni s řešením těchto aktuálních úloh. Na příkladu projektu, zpracovaného autorkou článku Annou Kuznetcovou, je uvedena jedna z možností, jak usměrnit tzv. „mass tourism“ přetíženého území Lednicko-valtického areálu.

2. Koncept odlehčení území Lednicko-valtického areálu

Celé území Lednicko-valtického areálu se rozkládá na 283 kilometrech čtverečních a představuje unikátní krajinářské dílo, které nechala vytvořit v průběhu staletí rodina Lichtensteinů. Areál tvořený komplexy zámků Lednice a Valtice a k nim náležející soubor umělecky ztvárněných zahrad protkaných unikátními stavbami je od roku 1996 zapsán do seznamu památek Světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO.

Podle státní agentury CzechTourism navštívilo v roce 2019 zámek Lednice 389 tisíc lidí a zámek Valtice 294 tisíc lidí. (CzechTourism, 2020) Návštěvníci jsou tuzemští a zahraniční turisté ze Slovenska, Rakouska, Maďarska, Polska, Ruska, ale i z Japonska, Číny, Thajwanu apod. Přestože rozvoj cestovního ruchu s sebou přináší řadu pozitivních vlivů ekonomických či socio-kulturních, objevuje se i celá řada negativních dopadů. Místní podnikatelé si stěžují, že přestože je Lednicko-valtický areál památka světového významu a třetím nejnavštěvovanějším místem v republice, stát ho příliš nepodporuje. Lednice a Valtice se sice plní turisty, ale potřebná kvalita služeb tomu plně neodpovídá. Chybí peníze na infrastrukturu a podnikatelé, kteří se chopili iniciativy, jsou v nelehké situaci, protože podnikat se dá jen v době letní sezony a v zimě bojují o přežití, protože návštěvníci a s nimi spojené finance chybějí, ale náklady na nájem, údržbu a energie, zůstávají. (Humpolíková 2009)

Obrázek 3: *Valtice - zaplněné nádvoří zámku.*

Zdroj: SPORTUJ.COM, 2019

Do skupiny negativ dále patří nepostačující počet parkovacích míst, nedostatečná kapacita a počet dopravních spojení, velká dopravní zatíženost obce, přeplněnost podniků a rušení klidu v obci, vyšší nepořádek, nadměrné množství odpadků, vyšší kriminalita, krádeže a vandalismus, růst cen nemovitostí a lokálních výrobků, zhoršený stav místních cyklostezek a celkové znečišťování životního prostředí.

Turistický zájem o tuto oblast stále roste a tím i obavy, že Lednice i Valtice nebudou schopny pojmout tolik návštěvníků. Již dnes si individuální turisté stěžují na potíže při koupi vstupenek, fronty, tlačenice, nedostatek parkovacích míst, nedostatečné služby dopravců, absence návštěvnických center pro cyklisty i pěší a celkovou nedostatečnou vybavenost: občerstvení, lavičky, toalety, půjčovny a úschovny bicyklů atd.

Obrázek 4: *Železniční stanice Valtice-město s nedostatečným zázemím pro cestující*

Zdroj: SPORTUJ.COM, 2019

Danou problematikou se zabýval na Fakultě architektury VUT v Brně diplomový projekt, který řešil problém přetíženého území Lednicko-valtického areálu rozptýlením množství turistů do blízké méně atraktivní lokality. Po analýze širších vztahů se ukázalo, že novým středem turistického zájmu by se mohlo stát okolí nedaleké obce Strachotín, které má výhodnou polohu a dobré napojení na základní dopravní směry (Břeclav, Brno, Mikulov). Jedná se o vinařský region s bohatou historií a kulturními i folklorními tradicemi.

Vznikl tak koncept odlehčení území Lednicko-valtického areálu a zároveň zvýšení atraktivity lokality Strachotín, která se nachází v bezprostřední blízkosti novomlýnské nádrže s výhledem na chráněné území Pálavské vrchy. V letním období tudy prochází trasa lodní dopravy, která propojuje další obce na břehu Nových Mlýnů a také tu vede cyklistická stezka.

K řešení daného problému bylo vybráno území nad strachotínskými vinnými sklípky, které se na jižní hraně prudce svažuje k vodní hladině prostřední nádrže, jež je přírodní rezervací s hnízdišti ptáků. V minulosti sloužilo území k pěstování vinné révy. V současné době není zemědělská půda v této lokalitě využívaná, ale existuje záměr viniční plochy obnovit.

Pro funkční využití území byly vybrány tradiční regionální funkce, které nebudou svým provozem zátěží pro okolí, naopak ho budou rozvíjet. Jedná se o umístění vinařského hospodářství, šlechtitelské stanice a multifunkčního skleníku.

Návrh vytváří nové prostředí pro různorodý rekreační pobyt. Vychází z tradic vinařského regionu, ale doplňuje ho o nové prvky, které revitalizují zanedbanou krajinu. Projekt nabízí program pro lidi různého věku a zájmů, oživuje kulturní život obce a bude celoročně fungovat

jak pro individuální turistiku, tak pro rekreaci místních obyvatel i volnočasové a vzdělávací aktivity studentů Vinařské školy ve Valticích a studentů Zahradnické fakulty Mendelu.

Obrázek 5: *Funkční využití území, A – expoziční skleník, B – winery, C – šlechtitelská stanice, D – vinice, E – nábřeží, F – ornitologická pozorovatelna, P – parkoviště.*

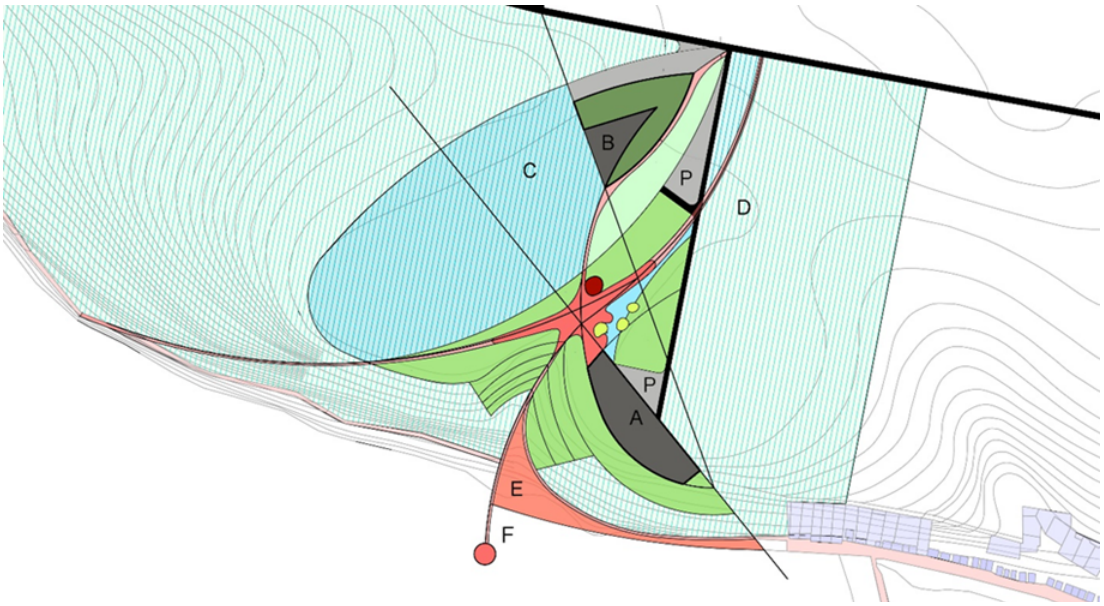

Zdroj: vlastní

Budova vinařství s degustací vína je navržena jako objekt šetrně zapojený do krajiny a má podobu dvou vůči sobě posunutých zelených zvlněných střech, které plynule splývají s krajinou. Pozemek u vinařství funguje jako pěstitelská stanice.

Budova multifunkčního skleníku nabízí botanickou zahradu spojenou s trasou poznávání i zážitků pomocí instalace multimediální techniky, která povýší klasický tropický skleník na svět přírodních zážitků“. Objekt je připomínkou palmového skleníku v lednickém zámku a současně bude sloužit veřejnosti jako vzdělávací centrum v oblasti ochrany přírody s poselstvím, že příroda sice fascinuje, ale potřebuje i naši péči. V jižní části skleníku je umístěn jungle park, který odkazuje na tradici horolezectví na Pálavě. Skleník je rozsáhlou stavbou s možností pěstování středně vysokých stromů. Návrh hmoty byl inspirován přírodními formami, oblouky z dřevěných lepených vazníků tvarově napodobují větve a kmeny stromů. Aby objekt vytvořil novou přívětivou dominantu krajiny a nebyl převýšen, je ponořen do terénu a svou podobou kopíruje linie vrstevnic svahu.

Projekt zohledňuje klimatické podmínky staveniště, osazení objektů do terénu, tvar budov z hlediska tepelných ztrát, orientaci vůči světovým stranám a volbu systému vytápění. Energetický koncept je zaměřen na minimalizaci spotřeby energie, pasivní využívání sluneční energie, využívání obnovitelných zdrojů energie a použití moderních technologií – Solar Power Glass pro zatemnění zasklení, fotovoltaických článků a tepelného čerpadla země/voda. Velký důraz je kladen na hospodaření s vodou. Areál bude mít přípojku k městskému vodovodu pro pitnou vodu, avšak jeho využívání bude omezeno na nezbytný objem. Dostatek vody pro provoz zajistí vrtané studny. Zásobu vody na zalévání bude řešit nádrž na dešťovou vodu. Projekt uvažuje i s využitím šedé a černé vody. Ty budou procházet přes podzemní tříkomorový sedimentační septik a následně putovat do kořenové čističky. Po vyčištění bude voda využívána jako užitková pro zalévání, úklid apod.

Obrázek 6: *Pohled z řešeného pozemku na Pálavské vrchy.*

Zdroj: vlastní

Obrázek 7: *Pohled na multifunkční skleník a centrální prostor*

Zdroj: vlastní

Inspirací pro řešení pěší komunikace a stezek jsou již existující turistické cesty, které procházejí pozemkem. Všechny komunikace, stezky a chodníčky se potkávají na hlavním náměstí před skleníkem. Náměstí je těžištěm celého areálu a je myšleno nejen jako místo setkávání a trávení volného času, ale i jako plocha pro různé komorní veřejné akce. Veřejný prostor je rozdělen trávníkem na menší funkční celky. Zde jsou rozmístěny vyhlídková věž, lavečky pro příjemné posezení, dva malé amfiteátry a dětská hřiště u vody. Automobilová doprava, cyklodoprava i pěší doprava jsou šetrně odděleny nebo spolu nenásilně integrují. Obslužná komunikace zasahuje do areálu pouze okrajově. Jedná se o krátkou komunikaci potřebnou pro provoz vinařství a o komunikaci, která zásobuje skleník. Cyklostezky vedou přes pozemek jenom v dolní části jako revitalizace existující trasy.

Nedílnou součástí projektu je návrh řešení nábřeží a umístění ptačí pozorovatelny na vodní plochu přírodní rezervace. Cílem je nijak nenarušit prostředí pro hnízdění ptáků a rozvíjet plán na výstavbu umělých ostrovů, který je navržen ochránci přírody. V prostoru nábřeží

vznikne malé mobilní občerstvení, parkování pro bicykly, odpočinkové a pozorovací plochy. Cyklisté a turisté mohou využít toto místo k odpočinku a relaxaci, nijak však neomezit hnízdící ptactvo. V zimě se může prostor využívat také pro bruslení a zimní turistiku.

Cílem navrženého řešení bylo zohlednit přírodní charakteristiku krajinného rázu v kontextu ekonomických, sociálních a environmentálních aspektů. Návrh areálu včetně nově založených vinic vytváří nový obraz v krajině, který je pohledově exponovaný z CHKO Pálava.

Obrázek 8: *Pohled z Pálavských vrchů na areál*

Zdroj: vlastní

Závěr

Je otázkou, jaký vliv bude mít koronakrize na snížení zájmu o zahraniční dovolenou a zvýšení poptávky o tuzemskou rekreaci. Lze předpokládat, že zdravotní a hygienické faktory budou hrát v nejbližším období důležitou roli v rozhodovacím procesu respondentů. Masový turismus bude ztrácet popularitu a lidé začnou upřednostňovat pobyt na venkově v ubytovacích, stravovacích a dalších zařízení, která budou mít certifikát prokazující jejich zdravý, ekologický provoz.

V České republice byl vyhlášen nouzový stav na celém území 12. března 2020, trval do 17. května 2020 a 5. října 2020 došlo k opětovnému vyhlášení. Přestože byl nouzový stav v letních měsících ukončen, nadále platila celá řada mimořádných opatření. Podle Blanenského deníku z 16.10.2020 navštívilo v létě 2020 zámek v Lednici 256 tisíc turistů a zámek ve Valticích 134 tisíc turistů. Oproti roku 2019, ve kterém lednický zámek navštívilo 389 tisíc turistů a zámek ve Valticích 294 tisíc turistů, je to propad návštěvnosti u každé lokality zhruba o 100 tisíc. Pokles byl způsoben zejména vyloučením pořádání velkých akcí. Chybějící zahraniční klientela byla nahrazena tuzemskými návštěvníky. Kastelánka Martina Rudolfová míní, že kdyby byl provoz do konce roku normální, návštěvnost by se dorovnala. (BLANENSKÝ deník, 2020)
Z výše uvedeného vyplývá, že Lednicko-valtický areál bude i nadále zatížen hromadným cestovním ruchem. Proto je vysoce aktuální hledat řešení, která podpoří jeho odlehčení. Je zapotřebí vytvořit podmínky pro kvalitní individuální rekreační pobyt v okolních méně atraktivních lokalitách a zaměřit se na potřeby tuzemských návštěvníků.

Použité zdroje:

BECKER, Elizabeth,: The Exploding Business of Travel and Tourism, Nakladatelství:Simon & Schuster Harper Collins Publishers, 2013, s. 448, ISBN: 978-1439160992

BLANENSKÝ deník, 2020 [online]. Návštěvnost památek: Lysicím chyběla tisícovka lidí, Lednice zválcovala Krumlov. [cit. 16.10.2020]. Dostupné z: https://blanensky.denik.cz/z-regionu/lednice-cesky-krumlov-nejnavstevovanejsi-pamatka-20201015.html

ČSÚ [Český statistický úřad], 2020 [online]. Zisk z cestovního ruchu v Česku dosáhl 295 miliard [cit. 28.2.2020]. Dostupné z: dostupné na https://www.czso.cz/csu/czso/zisk-z-cestovniho-ruchu-v-cesku-dosahl- 295-miliard

CzechTourism, 2020. Návštěvnost turistických cílů 2019, Vydal CzechTourism, Praha, 2020.Vinohradská 46, 120 41 Praha 2 [cit. 20.2.2020]. Dostupné z: https://www.ccrjm.cz/wp-content/uploads/2020/05/CzT_Report_navstevnost2019_0400_20_CZ_XX_bez-barier.pdf

HUMPOLÍKOVÁ, Dagmar, 2009. [online] Turisté na jih Moravy přinášejí peníze, často ale ztrpčují místním život. [cit. 8.5.2009]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/brno/zpravy/turiste-na-jih-moravy-prinaseji-penize-casto-ale-ztrpcuji-mistnim-zivot.A090504_1184308_brno_jag

KOTÍKOVÁ, Halina.. Nové trendy v nabídce cestovného ruchu. Grada Publishing, a.s., Praha 2013, 208 s., katalog. č. 182227

RONČÁK, Miroslav. 2020 [online]. Dopady pandemie koronaviru na kvalitu života a cestování [online]. [cit. 24.6.2020]. Dostupné z: https://www.icot.cz/dopady-pandemie-koronaviru-na-kvalitu-zivota-a-cestovani/

Zdroje obrázků:

MMR ČR, 2018 [online]. Příprava politiky CR na období 2021 –2030. [cit. 19.4.2018]. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/f416fcde-c279-472b-b201-e9470b97d061/PS_25_Koncepce-cestovniho-ruchu-21-_Voves.pdf.aspx?ext=.pdf

SPORTUJ.COM, 2019 [online]. LVA,Valtice: Od zámku k Reistně a na státní hranici. [cit. 13.11.2019]. Dostupné z: https://www.sportuj.com/valtice-od-zamku-k-reistne-a-na-statni-hranici/

STATISTIKA&MY, 2019 [online]. Tracking příjezdového a domácího cestovního ruchu. [cit. 13.8.2019]. Dostupné z: https://www.statistikaamy.cz/2019/08/13/tracking-prijezdoveho-a-domaciho-cestovniho-ruchu/

Poděkování

Tento článek vznikl za podpory studentské grantové soutěže na VUT v Brně pro rok 2020, konkrétně v rámci juniorského projektu specifického výzkumu BUDOUCNOST VENKOVA / FA-J-20-6391